

Gömstället i krigets Paris

Livsberättelsen om en rysk nunna som dog i Ravensbrücks koncentrationsläger efter att ha gömt judar

av Jim Forest

"Hur mycket man än tänker kan man ändå aldrig komma på några större ord än dessa: 'älska varandra,' så länge det gäller kärlek intill slutet och utan undantag."

De som känner till hennes liv tenderar att betrakta Moder Maria Skobtsova som ett av nittonhundratalets stora helgon: hon var en vass teolog som levde sin tro modigt i mardrömsliknande situationer. Till slut dog hon martyrdöden i tyska Ravensbrücks koncentrationsläger år 1945.

Född 1891 i Lettlands Riga blev hon döpt till Elizaveta Pilenko. Riga var vid denna tid en del av ryska imperiet och hon växte upp i södra Ryssland på en familjegård nära staden Anapa på svarta havets kust. Familjen kallade henne kort och gott Liza. Hennes far var borgmästare i Anapa under en period. Senare blev han direktör på botaniska trädgården och rektorn på en skola i Yalta. På moderns sida hade Liza fransk släkt – en anfader var den sista guvernören på Bastillen – det franska fängelset som förstördes under franska revolutionen.

Hennes föräldrar var troende Ortodoxa Kristna och tron formade dotterns värderingar, känslor och mål. Som barn tömde hon en gång sin spargris för att bidra till kostnaderna av en ikon som församlingen i Anapa lät målas. Vid sjuårsåldern frågade hon sin mor om hon hade blivit tillräckligt gammal för att bli en nunna, och ett år senare bad hon om lov att bli en vandrande pilgrim som vallfärdar från helgedom till helgedom (Så sent som 1940 när hon levde i det av tyskarna ockuperade Paris dagdrömde hon ännu på att bli en vandrande pilgrim och missionär i Sibirien).

Hennes far dog när hon var fjorton år – någonting som för henne verkade vara helt meningslöst och orättvist. Detta gjorde att hon blev ateist. "Om det inte finns rättvisa", sade hon, "finns heller ingen Gud." Hon bestämde sig för att Guds icke-existens var välkänd för alla vuxna men att de försökte dölja det för barnen. För henne tog barndomen slut just då.

Mamman som nu blivit änka flyttade med familjen till St. Petersburg år 1906. Elizaveta befann sig nu i landets politiska och kulturella centrum – en samlingsplats för människor med radikala idéer.

Hon blev en del av en radikal skrivargrupp som samlades kring symbolistiska poeter såsom Alexander Blok, som hon träffade vid femton års ålder. Bloks reaktion på det oväntade besöket av Liza återger han i en dikt där han bland annat skriver "endast den som är kär har rätt att kalla sig för en människa."

I ett brev som han skickade till henne tillsammans med dikten berättade Blok för henne att många människor dör där de står. Poeten tycks vara trött på världen och skriver "spring, spring från oss, från oss som är döende." Hon svarade med ett löfte att hon tänkte kämpa mot döden och ondskan.

Som så många av hennes samtida drogs hon mot vänstern, men var ofta besviken på radikalerna som hon träffade. Fastän de betraktade sig själva som revolutionära "gör de inget annat än prata. Min ande längtade efter att delta i hjältedåd, till och med att få dö för att kämpa mot orättvisa i världen," mindes hon många år senare. Men ingen hon kände kom så långt som att faktiskt offra sitt liv för andra. Om hennes vänner hörde talas om någon som dog för Revolutionen, märkte hon "värderar de det, de samtycker eller kanske inte håller med, de visar förståelse på alla höga nivåer, diskuterar hela natten till solen går upp och det är dags för frukost och stekta ägg. Men de kan inte förstå att om man är beredd att dö för Revolutionen betyder det att man känner snaran kring sin egen hals."

Liza började undervisa kvällskurser för arbetare på Poutilovfabriken, men gav upp desillusionerat när en av hennes elever berättade att han och klasskamraterna inte var intresserade av att lära sig mycket, utan såg kurserna som ett nödvändigt ont för att kunna få arbete på ett kansli. Tonåringen Liza ville att hennes arbetare skulle vara lika idealistiska som hon.

År 1910 gifte hon sig med en socialdemokrat (en Bolsjevik) som hete Dmitrij Kuzmin-Karaviev. Hon var arton och han var tjuogoett. Det var ett äktenskap som blev till mer för att hon "tyckte synd om honom än att hon var kär" skrev hon senare. Dmitrij hade suttit i fängelse en kortare tid några år tidigare, men när de träffades var han del i en konstnärskrets med poeter, konstnärer och författare där det var vanligt att gå upp först klockan tre på eftermiddagen, prata och umgås hela natten.

Hon var inte bara bekant med poeter utan skrev även egna dikter i enligt symbolistgenren. Hennes första bok, *Skärvor från Skytien*, är en samling dikter från denna period.

Såsom många andra ryska intellektuella, mindes hon senare, var hon delaktig i revolutionen innan Revolutionen – "den revolutionen som så djupt skoningslöst och dödligt täckte över våra äldre traditioners jord; den revolutionen som förintade så mycket mer än den skapade. Vilka tappra broar vi byggde mot framtiden! På samma tid förenades detta djup och denna tapperhet med en sorts förruttnelse, en döende ande, spöklik kortvarighet. Vi var tragedins sista akt, avgrunden mellan folket och intelligentsian."

Hon pratade även om teologi med vännerna, men precis som deras politiska idéer saknade förankring i deras dagliga liv svävade deras teologi högt i luften ovanför Kyrkan. "Det fanns mycket som de skulle kunnat lära sig," mindes hon senare, "från en gammal tiggarkvinna som arbetade hårt med sitt knäfallande i kyrkan. För många intellektuella var Kyrkan en idé eller en uppsättning abstrakta värderingar, inte ett samfund där man faktiskt bor."

Fastän hon ännu betraktade sig själv som ateist återuppstod hennes tidigare dragning mot Kristus undan för undan och fördjupade sig – fast ännu inte såsom Kristus den inkarnerade Guden utan Kristus som en hjältemodig man. ”Inte för Gud, för jag ansåg att han inte existerar, utan för Kristus,” skrev hon. ”Han har också dött. Han har svettats blod. De slog Honom i ansiktet och vi vidrör Hans sår men bränns inte av Hans blod.”

En dörr öppnade och då syntes en till dörr. Liza fann att hon drogs mot den religiösa tron som hon hade förskjutit efter sin fars död. Hon bad och läste evangeliet och helgonens liv. Hon började tycka att folket egentligen inte behövde revolutionära teorier utan Kristus. Hon ville proklamera Guds enkla Ord, skrev hon till Blok år 1916. Samma år gavs hennes andra poesisamling ut som hette ”Ruth” i St. Petersburg.

Hon bestämde sig för att läsa teologi och började förbereda sig för antagningsproven vid den Teologiska Akademien på Alexander Nevskys-Klostret i St. Petersburg – på den tiden en skola endast för män som förberedde sig för prästämbetet. Fastän det var mycket förvånande att hon ville läsa där bestämde sig rektorn för att anta henne.

År 1913 började Lizas äktenskap att kollapsa. Senare i livet blev Dmitrij kristen och gick med i Katolska Kyrkan. Han levde och arbetade med Jesuitordern i Västeuropa. I oktober 1913 föddes dock deras första barn, Gaiana.

Precis när första världskriget började återvände Liza med sin dotter till familjegården nära Anapa i södra Ryssland. Hennes religiösa liv fördjupades och intensifierades. Hon började för andra gången att i smyg bära blytackar insydda i ett hemligt bälte under kläderna, för att påminna sig själv om att Kristus existerar, men även för att i varje stund bli påmind om hur många människor som lider och dör i krig. Hon insåg dock att den primära Kristna askesen inte går ut på att spåka sig själv, utan på att se till människornas behov samtidigt som man försöker arbeta för bättre sociala strukturer. Hon gick med i det Socialrevolutionära partiet – en rörelse som, trots namnet, var mycket mer demokratiskt inriktad än Lenins Socialdemokratiska parti.

När hon åter besökte St. Petersburg gick Liza till ett litet kapell som är känt för en helande ikon. I det kapellet hade blixtnått en gång träffat kollektbössan där man samlade in pengar åt de fattiga, och små mynt hade slängts ut i luften och sänkts in i ikonens yta. Ikonen kallades för Guds moder, de sörjandes glädje, med kopekar (*kopek* motsvarar öre: småmynt alltså). I detta kapell bad hon i ett mörkt hörn och begrundade sitt liv som en som förbereder sig inför bikt, och började känna Guds överväldigande närhet. ”Gud är över allt annat,” visste hon säkert, ”unik och förintar allt ont.”

Oktober 1917 var Liza närvarande i St. Petersburg när Rysslands tillfälliga regering störtades av Bolsjevikerna. Hon var med en den ryska Sovjetiska kongressen när hon hörde Lenins adjunkt, Leon Trotskij, avfärda folk från

hennes parti med orden "Er roll är utspelad. Gå nu dit ni hör hemma, på historiens skräphög!"

På väg hem undkom hon med nöd och näppe avrättning genom att övertala en Bolsjevik-sjöman att hon var vän till Lenins fru. Under den långa och svåra resan hem – en resa på många olika tåg och där hon blev tvungen att vänta länge på många tågstationer – började hon se vidden av den katastrof som Ryssland nu låg inför: terror, slumpmässiga mord, massaker, förstörda byar, kriminellt styre, hunger och massflykt. Så avskryvärt annorlunda den faktiska revolutionen var från de revolutionära drömmar som en gång fyllde många ryssars fantasi, inte minst de intellektuella.

Februari 1918, i ryska inbördeskrigets tidiga dagar, valdes Liza till biträdande borgmästare i Anapa. Hon hoppades kunna hålla stadens mest nödvändiga samhällstjänster i drift, och kunna skydda de som hotades med avrättning. "Att man hade en kvinnlig borgmästare," skrev hon, "sågs som något uppenbart revolutionärt. Därför tolererades hennes åsikter som inte hade tolererats hos en man."

Hon blev tillförordnad borgmästare när stadens Bolsjevikborgmästare flydde inför Tsarens Vita Armés snara ankomst i regionen. Återigen hotades hennes liv. Inför Vita Armén såg hon lika röd ut som vilken annan Bolsjevik som helst. Hon arresterades, häktades och ställdes inför rätta anklagad för att ha haft samröre med fienden. I tingsrätten talade hon i sitt försvar – min lojalitet har inte varit mot påhittade regeringar, men till de som hade ett större behov av rättvisa: folket. Rött eller vitt, min position är den samma – jag agerar för rättvisa och för de lidandes undsättning. Jag försöker att älska min nästa.

Det var tack vare Daniel Skobtsov, en tidigare skolmagister som nu satt som domare, som hon slapp dödsstraff. Efter rättegången letade hon upp honom för att tacka honom. De blev förälskade och gifte sig inom några dagar. Det dröjde inte länge innan Liza återigen blev gravid.

Bolsjevikerna började vinna inbördeskriget. Både Liza och hennes man befann sig i stor fara, tillsammans med dottern och det ofödda barnet. De fattade samma beslut som många tusen andra vid samma tid – att det var säkrast att fly landet. Lizas mor, Sofia, följde med dem.

Resan gick över svarta havet till Georgien, i en stinkande hytt på en ångare i stormväder. Lizas son, Jura, föddes i Tbilisi år 1920. Ett år senare reste de mot Istanbul och därifrån mot Jugoslavien där Liza födde Anastasia, eller som de kallade henne i familjen, Nastja. Den långa resan slutade med att de kom fram till Paris 1923. Några vänner gav dem bostad i ett rum. Daniel arbetade deltid som lärare men fick för lite betalt för att familjen kunde försörja sig. För att öka inkomsten tillverkade Liza dockor och färglade silkeshalsdukar – sammantaget tio till tolv timmars arbete varje dag.

En vän bjöd henne att besöka den Ryska Kristna Studentföreningen, en Ortodox förening som grundats 1923. Liza började gå på föreläsningar och delta i andra

aktiviteter i gruppen. Hon kände att hon började återupplivas andligt och intellektuellt.

1926 var en hemsk vinter och alla i familjen insjuknade i influensa. Alla blev också bättre förutom Nastja, som blev magrare dag för dag. Till slut fick hon diagnosen hjärnhinneinflammation och blev intagen på Pasteur Institutet. Där fick Liza stanna dag och natt för att ta hand om sin dotter. Men det hjälpte inte att hon höll vaka för Nastja – hon dog efter en månad på sjukhuset. Liza satt med barnet ytterligare en dag och en natt – förlamad av sorgen. Under dessa timmar, skrev hon senare, fick hon intrycket av att hon "aldrig tidigare känt till betydelsen av omvändelse, men nu är jag förskräckt vid min egen obetydlighet ... jag känner att min själ har strosat genom små gränder hela mitt liv. Och nu vill jag ha en riktig och ren väg. Det är inte min tilltro till livet som driver min längtan, utan det syftar snarare till att rättfärdiga, förstå och acceptera döden ... vi kan fundera och resonera hur mycket vi vill men vi kommer ändå aldrig kunna uttrycka en större visdom än dessa två ord, "älska varandra", det vill säga så länge det gäller kärlek intill slutet och utan undantag. Då blir allting i livet uppfyllt av ljus; allting som annars är hatiskt eller tyngande."

När någon du älskar dör, skrev hon, "öppnas portarna mot evigheten, samtidigt som hela den naturliga existensen har mist sin stabilitet och sammanhållning. Gårdagens lagar har hävts, lusten har bleknat, meningslösheten har trängt undan meningen och en annan Mening, fastän den ändå är obegriplig, har fått vingar att växa ut ur ens rygg ... Inför gravens mörka avgrund måste allting åter undersökas och mätas mot falskhet och korruption."

Efter dotterns begravning blev Liza, "medveten om ett nytt och särskilt, brett och allt-omfamnande moderskap." Hon kom ut ur sorgens tid med en ny bestämdhet om att hon skulle söka, "ett mer autentiskt och rengjort liv." Hon kände att hon såg en, "ny väg framför mig och en ny mening med livet – att bli en moder åt alla, alla som behöver moderlig omsorg, assistans eller beskydd."

Liza ägnade sig själv mer och mer åt socialt arbete samt teologisk författarskap med ett samhällsfokus. År 1927 gav hon ut "Andens Skörd" i två volymer: två böcker med samlade helgonliv.

Under samma period började hennes man köra taxi – ett arbete som gav bättre inkomst än att vara lärare på deltid. Nu bodde Gaiana på internatskola i Belgien, tack vare hjälp från Lizas far. Men Lizas och Daniels äktenskap höll på att dö, kanske föll också äktenskapet offer när Nastja dog.

Eftersom hon kände sig kallad till att ägna sig så mycket som möjligt åt socialt arbete flyttade Liza närmare sitt arbete och in till centrala Paris med sin mor. Hon kom överens med sin man om att Jura skulle stanna kvar hos sin far tills han fyllde fjorton (fast han fick förstås besöka sin mor så mycket han ville), och sedan välja vilken förälder han ville bo hos. Det hände sig i själva verket att han inte tillbringade mycket tid alls hos någon av dem, eftersom det upptäcktes att han hade tuberkulos. Han tillbringade istället långa perioder på ett sanatorium.

År 1930, samma år som hennes tredje poesibok gavs ut, blev Liza utsedd till Ryska Studenternas Kristna Föreningens resande sekreterare, ett arbete som gav henne kontakt med de fattiga ryska flyktingar i staden så gott som dagligen. Hon träffade dem i städer och byar över hela Frankrike och ibland i grannländerna.

Det hände ofta att hon blev uppsökt av främlingar, att hon blev anförtrodd och fick höra mycket personliga berättelser efter sina föreläsningar eftersom åhörarna insåg att hon var mer än en intellektuell person med en väska full av idéer och teorier – hon var nämligen också andlig. "Vi kom ofta in i mycket raka öppna samtal kring hur det var att vara flykting, eller om vad de hade genomlidit i Ryssland innan de flydde ... en kö bildades ofta utanför dörren som om alla väntade sin tur för att komma till bikt. Folk ville lätta sina bördor, blotta sina hjärtan, berätta något om den fruktansvärda sorgen som hade tyngt dem i årtal, eller om sina dåliga samveten som inte lämnade dem i fred."

Hon tog Kristus ord på allvar när Han sade att Han finns framför dig i den minsta personen. "Man bör ha mer omsorg om sin nästas kropp än om sin egen," skrev hon. "Kristen kärlek lär oss att ge våra medmänniskor materiella gåvor såväl som andliga. Vi borde ge dem vår sista skjorta eller vår sista skiva bröd. Personliga allmosor och socialt arbete på bred front är båda lika behövda och rätta."

"Om någon vänder sig utifrån sin egna andliga värld mot en annan persons andliga värld möter hon ett förunderligt och inspirerande mysterium ... Hon kommer i kontakt med Guds sanna avbild i människan, den verkliga ikonen av den människoblivne Guden i världen. Hon ser där en spegelbild av Guds människoblivandes mysterium och på Hans gudomliga mänsklighet. Hon behöver också ta emot denna förunderliga uppenbarelse från Gud förbehållslöst, hon behöver vörda Guds avbild i sin broder. Det är endast när hon känner igen, uppfattar och förstår detta som ytterligare ett mysterium uppenbaras åt henne – en uppenbarelse som kräver mycket hängiven ansträngning av henne – hon förstår att Guds avbild är beslöjad, förorenad, skuggad och förvrängd av ondskans makt ... och hon kommer att vilja strida mot djävulen för den Gudomliga avbildens skull."

Metropoliten Anthony Bloom, som senare blev den ryskortodoxa biskopen i London, var vid denna tid en lekman i Paris där han läste till läkare. Han berättar en historia om Liza från denna period som han hört från en vän:

"Hon åkte till stålverket i Creusot, där ett stort antal ryska flyktingar arbetade. Hon kom helt oannonserad och hade förberett en serie föreläsningar om Dostojevski. Arbetarna bara hånskrattade åt henne och sa, 'Vi behöver ingen Dostojevski här! Vi behöver någon som kan stryka våra sängkläder, städa våra rum, lappa våra kläder ... och här kommer du och vill ge oss Dostojevski!'

Då svarade hon, 'Fint! Om det är det som behövs så lämnar vi Dostojevski därhän.' Och under flera dagar städade hon rummen, sydde, lappade, strök kläder och tvättade. När hon blev färdig med allt det bad de henne komma och föreläsa om Dostojevski.

Han som berättar historien säger, 'Detta gjorde ett stort intryck på mig därför att hon inte sade, "jag har inte kommit hit för att stryka era kläder eller städa era rum – fixar ni inte det själva?" Hennes omedelbara respons var så genuin att hon vann deras förtroende.'

Trots att hon trivdes med arbetet hos Ryska Studenternas Kristna Förening var frågan om hennes sanna kallelse ännu oavgjord. Hon började drömma om en ny sorts kommunitet, "en blandning av ett kloster och en broderskap;" en som kunde sammankoppla andligt liv med tjänstgöring åt behövande. På så vis trodde hon att man kunde visa att en Kyrkan som är fri kunde verka mirakel.

Fader Sergej Bulgakov, hennes biktfader, gav henne mycket stöd och uppmuntran. Han hade varit en Marxistisk nationalekonom innan han blev Ortodox Kristen. År 1918 prästvigdes han i Moskva och fem år senare blev han utvisad ur USSR. Han bosatte sig i Paris och blev rektor vid den nyetablerade St. Sergius Teologiska Institut. Han var andlig fader åt många människor – en biktfader som respekterade allas integritet som sökte hans råd. Han krävde aldrig lydnad och manipulerade inte.

Han fick även gott stöd av sin biskop, Metropolitens [motsv. Ärkebiskop] Evlogi Georgjevski. Han hade, från 1921 till 1946, ansvar för många tusen ryska flyktingar som var utspridda över hela Europa – de flesta i Frankrike. "Alla fick kontakt med honom," berättar Fader Lev Gillet, "och de lade alla sina andliga och materiella bördor på hans axlar... Han ville ge alla möjlighet att följa sin egen kallelse." Metropolitens Evlogi kände till Liza på grund av hennes sociala arbete och han var den första som föreslog att hon skulle bli nunna.

Liza försäkrades om att hon skulle vara fri att utveckla ett nytt slags klosterliv – ett som engagerade sig i världen och kännetecknades av, "total avsaknad av det minsta hindret som kunde avskilja hjärtat från världen och dess sår." Liza sade att hon kunde tänka sig att bli nunna, men det fanns ju ett uppenbart hinder, nämligen att hon fortfarande var gift fastän de hade separerat. Ett tag verkade det inte som om det skulle bli av eftersom Daniel Skobtsov, hennes man, inte tänkte gå med på skilsmässa och hon behövde hans medgivande för att få lov att bli nunna. Metropolitens Evlogi träffade Daniel och övertalade honom att ge sitt medgivande. De skildes den 7:e mars 1932 och några veckor senare avlade Liza sina löften i St. Sergius Teologiska Institut. Som nunna fick hon namnet Maria. Metropolitens Evlogi erkände att hon blev nunna för att kunna hänge sig förbehållslöst åt socialt arbete." Moder Maria¹ kallade det helt enkelt för "klosterliv i världen."

Metropolitens Anthony Bloom berättar om hur han uppfattade henne under den perioden:

"Hon var en mycket ovanlig nunna i sitt beteende och i sina vanor. Jag var helt mållös första gången jag såg henne i sin nunnedräkt. Jag promenerade längs Boulevard Montparnasse och jag såg ett bord på uteserveringen framför ett café,

¹ Nunnor i Ortodoxa traditionen kallas "Moder". Hade hon varit, till exempel, Katolsk nunna hade hon kallats Syster Maria.

på bordet var ett glas öl, och bakom ölet satt en rysk nunna i sin svarta nunnedräkt med slöjan och allt! Jag tittade på henne och bestämde mig omedelbart att jag aldrig ens skulle gå nära den kvinnan! Jag var ju ung då, och hade sådana extrema åsikter.”

Ända från första början var Moder Marias plan att hon skulle dela livet med tiggarna och uteliggarna, fastän det ännu var oklart hur hon skulle göra det. Hon bodde i ett rum hos Lev och Valentina Zander medan hon funderade på nästa steg i livet.

Under sommaren besökte hon Estland och Lettland i egenskap av representant för Ryska Studenternas Kristna förening. Estland och Lettland var ännu inte ockuperade av USSR, och det fanns fortfarande en livlig Kristen kyrkovärld där med många kloster. Där upplevde hon själv det traditionella monastiska livet. Upplevelsen stärkte hennes övertygelse om att hennes egna kallelse måste gå en annan väg.

Det verkade för henne som om inga av dessa kloster förstod att ”världen höll på att brinna upp” eller kände av att deras samtida människor hade ett allvarligt behov av en ny form av klosterväsende. ”I dessa tider då vi upplever stora samhällsstörningar”, skrev hon, ”skulle det vara bättre om vi erbjöd ett monastiskt vittnesbörd som öppnade sina portar åt desperata människor som bor utanför och på så vis deltog i Kristi självförnedring.” ”Alla blir bemötta med behovet av att välja mellan det jordiska hemmets värme och bekvämlighet – ett hem som är skyddad från vind och storm – och evighetens obegränsade rymlighet som innehar ett enda säkert punkt – korset.”

Hon hade alltid klart för sig i mellankrigstiden att det inte bara var Ryssland som höll på att bli förintat. ”Det finns tider då allting som har sagts inte kan göra saken uppenbar eftersom miljön omkring oss är hednisk och vi blir frestade och förtrollade av dess belåten. Men våra tider sjunger starkt samma stämma som Kristendomen i och med att lidande finns i bådå natur. De river båda ner och förstör i våra hjärtan allt som är stabilt, moget, helgat av åren och dyrbart för oss. De hjälper oss att genuint och totalt acceptera fattigdomens löften, att söka ingen regel utan anarki, Kristi dårars anarkistiska liv. **Vi söker inte att omsluta oss i klosterlivet utan söker istället en total avsaknad av det minsta hindret som kunde avskilja hjärtat från världen och dess sår.**”

Moder Maria var särskilt hängiven åt de helgon som kallas Heliga Dårar: folk som uppförde sig fullständigt förskräckligt men ändå uppenbarade Kristus på ett fantastiskt sätt.² Hon firade alltid minnet av den Välsignade Basileios – en dåre för Kristus – den 2:e augusti. Hon målade en ikon med flera bilder som återger händelser ur hans liv. Heliga dårar, skrev hon, var frihetens helgon. ”Frihet kallar oss till att agera såsom Kristi dårar, i strid med våra fiender men också med våra vänner. Vi utvecklar på så vis Kyrkans liv på det svåraste sättet. Vi lever såsom

² Ortodoxa Kyrkan vördar ett flertal människors åminnelse som, om de levde idag, nog hade ansetts vara psykiskt sjuka, men som då och då visade en stark profetisk gåva. En helig dåre förmanade Tsaren, en annan gick ut ensam på åkrarna om natten för att be för staden. Ofta var sinnessjukdom ett sätt för personen att skyla sin helighet och så bli lämnad i fred för att kunna be.

dårar eftersom vi inte bara känner till svårigheterna med detta levnadssätt utan också känner till hur välsignat det är att se Guds hand i våra egna verk.”

Hon ansåg att det fanns två sätt att leva. Det första var på land, ett legitimt och respektabelt ställe att bo, där man kan mäta, väga och planera. Det andra sättet är att gå på vattnet där, ”det blir omöjligt att mäta eller planera i förväg. Det enda som behövs är att man tror hela tiden. Om du tvivlar det minsta börjar du sjunka.”

Man kan säga att vattnet som hon gick på var hennes kallelse och det gick ut på att hon skulle välkomna och sörja för folk i desperat behov. Hon började leta efter ett hus där hon kunde ta emot sådana, och hon hittade det på 9 ville de Saxe i Paris.

Metropoliten Evlogi fortsatt att vara djupt engagerad i Moder Marias aktiviteter. När hon behövde skriva på hyreskontraktet kunde hon inte hitta någon som kunde donera pengar till en deposition, men han gav henne de 5000 franc som behövdes. Vid ett annat tillfälle då Moder Maria åkte tunnelbana med Metropoliten berättade hon för honom om de motgångarna hon upplevde. Vid samma ögonblick kom tåget ut ur tunneln och solen lyste in starkt i vagnen. ”Titta!” sade Metropoliten Evlogi, ”det är svaret på din fråga.”

Huset var helt omöblerat. Första natten lindade Moder Maria in sig i filter och sov på golvet framför ikonen ”Gudsmoderns beskydd³”. Donerade möbler började ankomma, men också gäster – huvudsakligen unga ryska kvinnor som var arbetslösa. För att maximera antalet platser gav Moder Maria upp sitt eget rum och sov istället på en smal järnsäng i källaren bredvid värmepannan. Ett rum i övervåningen blev kapellet – Moder Maria målade själv ikonostasen. Matsalen tjänstgjorde även som föreläsningssal och diskussionsrum.

Snart visade sig huset var för litet. Efter två år hittade de en ny lokal – ett övergivet hus med tre våningar som låg på 77 rue de Lourmel i den femtonde arrondissementet⁴ i ett område där många fattiga ryska flyktingar hade bosatt sig. I det första huset kunde hon bespisa tjugofem personer, men i det nya kunde hon ta emot ett hundra. Huset hade dessutom en annan fördel, nämligen att det fanns ett gammalt stall bakom som nu blev omgjort till en liten kyrka. Kyrkans utsmyckning var återigen huvudsakligen hennes egna verk. Många av ikonerna var broderade på tyg – ett hantverk som Moder Maria var mycket skicklig på. Den nya lokalen var en slags Noas ark som kunde stå emot de stormande vågorna som världen sände emot dem. Här kunde hennes gäster pusta ut ett tag tills de förmådde att stå på egna ben.

Moder Marias valspråk var: **”Varje person är en sann avbild av den människoblivne Guden i världen”**. Med denna insikt insåg man vikten av ”att

³ Gudsmoderns Beskydd: En fest i Ortodoxa Kyrkan som firar en uppenbarelse mottagen av en ”dåre för Kristus” på 900-talet. I visionen tog Maria sin slöja och bredde ut den över folket som ett tecken på att hennes förböner övertäcker och beskyddar oss. Ikonen föreställer Maria, Guds moder, stående med ett stort tyg i händerna. Festen firas 1:a oktober.

⁴ 15:e arrondissementet: administrativ stadsdel i västra delen av centrala Paris – gångavstånd från Eiffeltornet.

acceptera denna förunderliga Guden förbehållslöst, att vörda Guds avbild” i sina bröder och systrar.

Allteftersom arbetet utvecklade hyrde hon andra hus, ett för behövande familjer, ett för ensamstående män. Ett hus utanför staden blev ett sanatorium.

Vid 1937 fanns flera dussin kvinnliga gäster på 77 rue de Lourmel. Så många som 120 bespisades dagligen – vanligtvis soppa plus en huvudrätt som innehöll kött och gott om bröd som de fick gratis från en vänlig bagare.

En typisk dag för Moder Maria började med att hon reste till Les Halles⁵ för att tugga mat eller köpa billigt det som ingen kunde donera. Denna cigarettökande tiggande nunna blev ökad bland kioskägarna. Hon kom ofta hem med en stor säck full med ben, fisk, övermogen frukt och grönsaker.

På rue de Lourmel hade hon ett rum under trapporna bredvid köket. Här hittades hon av en besökare en gång i en fåtölj då hon hade kollapsat av utmattning. ”Så här kan jag inte fortsätta,” sade hon, ”jag tål inte flera intryck. Jag är trött – verkligen trött. Ungefär fyrtio personer har varit här idag, var och en med sina egna bekymmer och behov. Jag kan inte köra bort dem!”

Ibland återberättade hon den gamla ryska historien om en rubel som inte lät sig spenderas. Varje gång den användes fick personen tillbaka växel, och växeln blev alltid lika med en rubel. Precis så är det med kärlek, sade hon: **oavsett hur mycket kärlek du ger har du aldrig mindre kvar. Du upptäcker till och med att du har mer än när du började – en rubel blir två, två blir tio.**

Hon gillade också en legend angående två helgon från 300-talet: Helige Nikolaos av Myra och Helige Johannes Cassianos. De återvände till jorden efter sin död för att se hur allt försiggick. De kom fram till en fattig bonde vars vagn hade kört fast i leran. Bonden bad dem om hjälp. Johannes Cassianos bad om ursäkt – de väntar på mig i himmelen, förklarade han, för jag skall strax tillbaka. Jag kan inte smutsa ner min vita himmelsdräkt. Men Helige Nikolaos stod redan med leran upp runt höfterna, och hjälpte till att lyfta upp vagnen. När Alltings Härskare fick reda på varför den Helige Nikolaos var lertäckt och varför Helige Johannes inte var det, bestämdes det att Heliga Nikolaos åminnelse därefter skulle firas två gånger per år – 9:e maj och 6:e december – medan Helige Johannes Cassianos fest bara skulle förekomma en gång vart fjärde år – den 29:e februari.

Moder Maria hämtade styrka från bergspredikan, ”Det är inte bara så att vi känner till Saligprisningarna, men just i denna timme, i denna minut, fastän vi är omgivna av en dyster och misströstande värld, njuter vi av den salighet som de lovar oss.”

Hon hävdade bestämt att hennes många aktiviteter inte skulle ses som ett tecken på att hon själv var dygdig. ”Det är inte svårt eftersom jag får så mycket hjälp. Gud har gett mig en stor medkänsla – hur skall jag annars leva?”

⁵ Les Halles: saluhallen nära Notre Dame mitt i centrala Paris

Förutom de många frivilliga som arbetade med henne, kom det även en till nunnan år 1937: Moder Evdokia Meschtjerjakova. Senare kom även Moder Blandina Obelenskaja till komuniteten. I komuniteten fanns även Fader Lev Gillet som firade Liturgi⁶ med dem ofta. Fader Lev bodde i ett skjul nära stallet fram tills han flyttade till London 1938.

Ändå var livet i komuniteten inte lätt. En källa till spänning var att det fanns olika syn på hur mycket plats det liturgiska livet fick ta. Moder Maria var den som oftast uteblev från gudstjänster, eller den som gick tidigt eller kom sent på grund av allt arbete med gästerna. "Fromhet, fromhet!", skrev hon i sin dagbok, "men var är kärleken som kan flytta berg?"

Moder Evdokia, som hade påbörjat sitt nunneliv i ett mer traditionellt kloster, var inte lika äventyrssinnad som Moder Maria. Eftersom komuniteten inte hade någon abbedissa kunde ingen medla mellan dem. Moder Evdokia beundrade alltid Moder Marias uthållighet och profetiska passion, men huset på rue de Lourmel var för henne för "bohemiskt." Moder Maria ansåg att "nattvarden måste översättas till livet. Det var därför som Kristus kom till världen och gav oss vår nattvarden." År 1938 lämnade Moder Evdokia och Moder Blandina komuniteten och grundade ett mer traditionellt kloster vid Moisenay-le-Grand.

Moder Maria höll fast vid sitt experiment. "Förut förtrycktes religionsfriheten av krafter som stod utanför Kristendomen," skrev hon. "I Ryssland kan vi säga att alla regimer bygger koncentrationsläger som respons till religionsfrihet." Hon såg sin exil i västlandet som en möjlighet – sänt av Gud – för Kyrkan att få förnya sig på ett sätt som bara skulle förtryckts i hemlandet.

"Vilka plikter har vi nu när vi har fått frihetens gåva i exilen? Vi är utom förföljelsens räckvidd. Vi kan skriva, prata, arbeta, öppna skolor... samtidigt har vi blivit frigjorda från de eviga traditionerna. Vi har inga enorma katedraler, inga Evangelieböcker smyckade med juveler, inga klosterväggar. Vi har förlorat vår miljö. Är detta en tillfällighet? Är det en meningslös olycka?... I det andliga livets kontext finns inga tillfälligheter, inga lyckliga eller olyckliga epoker. Tvärtom utgör dess "olyckor" tecken som vi måste förstå, stigar som vi måste följa. Vår kallelse är en stor kallelse eftersom vi är kallade till frihet."

Hon såg exil som en möjlighet, "att frigöra det verkliga, det äkta" från många lager av utsmyckningar och damm i vilka Kristus hade blivit fördold. Hon liknade den med möjligheten som de första kristna fick. Av största vikt är detta, "**vi måste inte låta Kristus bli överskuggad av förordningar, vanor, traditioner, estetiska synpunkter, eller ens av fromheten.**"

Moder Marias svårigheter fick henne att känna stundvis en fruktansvärd ensamhet. "Jag blir mycket deprimerad," erkände hon. "Jag skulle kunna sluta upp med att vara deprimerad om någon bara kunde övertala mig om att den sanningen jag står för bara är relativ."

⁶ Den Gudomliga Liturgin – kort och gott "liturgin" - är det Ortodoxa namnet på nattvardsgudstjänsten.

Hennes främsta stöd bestod av de människorna hon hjälpte – och de var i sin tur mycket brutna människor, övergivna, folk med fysiska förhinder, alkoholister, sjuka, sådana som hade överlevt hemska tragedier. Men det var inte alla som belönade gott med gott. Stölder var inte ovanliga. En gäst stal 25 franc. Alla gissade vem tjuven var – en drogmissbrukare – men Moder Maria vägrade att anmäla henne. Hon stod upp vid middagsbordet och lät känna att pengarna inte alls hade blivit stulna, bara förlagda, och att hon hade hittat dem senare. ”Nu borde vi alla dra lärdom av detta, alltså att det är riktigt farligt att bara anklaga folk,” avslutade hon. Flickan som hade stulit pengarna började genast att gråta.

”Det räcker inte med att ge,” hade Moder Maria för vana att säga. ”Vi måste ha ett hjärta som ger.” Om misstag begicks, om folk utnyttjade hennes förtroende, ansåg hon inte att lösningen var att begränsa givandet. ”De enda som aldrig begår misstag är de som ingenting gör,” hävdade hon.

Det var inte bara så att Moder Maria och hennes medarbetare öppnade dörren när behövande knackade, de gick till och med ut och letade upp hemlösa. En plats där man kunde hitta dem var på ett nattcafé vid Les Halles där de som inte hade någon annanstans att gå kunde få sitta så länge de ville för priset av ett glas vin. Barn togs också omhand. Moder Maria öppnade skolor med deltidsundervisning på flera ställen.

Som tur var hade kommuniteten en mycket skicklig ekonomiansvarig, Feodor Pianov, som tidigare hade varit generalsekreterare vid Ryska Kristna Studenternas Förening. Ibland gick han personligen in där en person som fått förtroendeuppdrag i kommuniteten systematiskt förskingrade pengar eller missbrukade förtroendet på annat sätt.

Moder Maria började besöka mentalsjukhusen där det fanns ryska flyktingar som hade blivit klassificerade som sinnessjuka. I varje sjukhus visade det sig att mellan fem till tio procent av de ryska patienterna i själva verket inte var sinnessjuka och med Moder Marias hjälp blev de utskrivna. Språkförbistringar och kulturella missförstånd hade gjort att de satt inlåsta.

När hon undersökte läget med ryska tuberkulospatienter blev resultatet att ett sanatorium grundades 1935 i Noisy-le-Grand. Ett förre-detta höns hus blev sanatoriets kapell. Tack vare hennes arbete började franska TB-sanatorier öppna sina dörrar för ryska flyktingar. När huset i Noisy inte längre behövdes för det ändamålet gjordes det om till ett äldreboende. Här tillbringade Moder Marias egna mor, Sophia, sina sista dagar 1962. Hon blev hundra år gammal.

En annan verksamhet grundades i september 1935 och fick namnet Ortodox Aktion, ett namn som hade föreslagits av hennes vän, filosofen Nikolaj Berdjajev. Förutom Moder Maria och Berdjajev fanns bland grundarna även teologen Fader Sergej Bulgakov, historikern George Fedotov, forskaren Konstantin Mochulski, förlagsmannen Ilja Fondaminski och hennes medarbetare sedan länge Feodor Pianov. Metropoliten Evlogi var honörsresident. Moder Maria var ordförande. Eftersom de fick finansiering inte bara från vänner i Frankrike men även från

andra delar av Europa och även från Amerika, kunde de påbörja en bred verksamhet: äldreboenden, särskilda boenden för döende, skolor, läger, sjukhusvolontärer, stöd för arbetslösa, stöd för äldre, och utgivning av böcker och broschyrer m.m.

Moder Marias högsta värdering under arbetets expansion var att det aldrig fick förlora vare sig sin personliga eller sin kommunala karaktär: "Vi skall anstränga oss för att se till att varje verksamhet är ett gemensamt arbete, utfört av de som behöver det," skrev hon, "och inte bara en del av någon välgörande organisation där somliga bedriver den välgörande verksamheten och ansvarar för det gentemot sina huvudmän, medan andra är mottagare av välgörenheten, flyttar sig undan för den som står näst i kön, och sen försvinner. Vi måste odla fram en kommunitetsbaserad organisation istället för en mekanisk organisation. Vårt ortodoxa syn på konciliarism (*sobornost*⁷) tvingar oss att göra så. Vi åtar oss samtidigt att iaktta principen om att vi ser till personen. Det betyder att absolut ingen får bli blott en siffra för oss. **Det får aldrig var så att personens enda syfte är att få statistiken att öka. Jag skulle till och med säga att vi aldrig borde ge bort en enda bit bröd om inte mottagaren betyder något för oss som person.**"

Hon var övertygad om att det inte finns någon annan väg mot himmelen än att man deltar i Guds nåd. "Vägen till Gud ligger i kärleken mot människor. På domens dag kommer jag inte bli tillfrågad om hur lyckad jag var i min askes eller hur många gånger jag böjde mig eller knäföll. Jag blir istället tillfrågad – har du bespizat de hungriga, klätt de nakna, besökt de sjuka och fångna? Det är endast de frågorna som kommer att ställas. Om varje fattig, hungrig person, om varje fånge säger vår Frälsare "jag": "Jag var hungrig och törstig, jag var sjuk och fången." Tänk att Han sätter ett likhetstecken mellan sig själv och varje behövande person... jag har alltid vetat det, men nu har det på något sätt trängt in i min kropp. Det fyller mig med förundran."

Rysslands kultur är känd för sitt intresse av teorier, men teori fick alltid stå i andra rummet för Moder Maria. "Vi har inte samlats för att studera samhällsproblem på teoretisk nivå i Ortodoxins anda," skrev hon 1939, "utan för att förbinda våra sociala tankar så nära som möjligt med livet och arbete. Närmare bestämt så fortsätter vi vårt arbete och söker den fullaste möjliga teologiska tolkningen av det arbetet."

Samtidigt fanns det alltid tid för abstrakta idéer och frågeställningar. Söndagseftermiddagar ägnades normalt sett åt föreläsningar och diskussioner i huset vid rue de Lourmel. Berdjajev, Bulgakov och Fedotov var ofta inbjudna som talare. Utöver det fanns kurser anordnade under veckan bland annat från Religions- och filosofiakademien som Berdjajev hade grundat.

⁷ Sobornost: när grekiskans "*kata-holos*" eller "enligt helheten" översätts till slaviska språk blir det en form av ordet *sobornost*. I väst har man emellertid lånat ordet i form av "katolsk" eller så säger man "allmännelig" såsom i trosbekännelsens sats om Kyrkan. *Sobor* betyder även koncilium eller råd – alltså är *sobornost* styret utifrån en grupp, allas gemensamma styre, och inte en enda persons styre.

Fastän många uppskattade det som hon och kollegorna höll på med fanns det andra som ansåg det vara en skandal att en nunna skulle vara så ovårdad i sitt utseende, eller att hon så troget hängav sig åt gästvänligheten att hon gick ut ur gudstjänsterna för att svara på dörren när någon ringde på dörrklockan. "I kyrkliga kretsar ligger vi för långt åt vänster," noterade Moder Maria, "medan bland vänsterfolket anses vi vara för kyrkliga." I vänsterkretsar såg man ingen poäng med att försöka lösa individuellt lidande – ännu mindre med förbön. Istället ansåg man att alla ansträngningar borde gå åt att åstadkomma radikala samhällsförändringar. Det fanns också vänner som, trots att de stötte henne, ändå hade ändå svårt att förstå värdet av klosterlivet. Berdjajev var bland dessa. Men för Moder Maria förblev nunnelivet kärnan i hennes identitet. "Tack vare mina nunnekläder," anmärkte hon, "blir många saker enklare och uppnåeliga för mig."

I oktober 1939 skickade Metropoliten Evlogi en ny präst till rue de Lourmel: Fader Dmitrij Klepinin, vid den tiden trettiofem år gammal. Hans andliga fader var Fader Sergej Bulgakov, som även hade varit en av hans lärare. Fader Dmitrij var en fåordig och mycket anspråkslös man. Han visade sig vara en mycket bra samarbetspartner för Moder Maria.

Sista fasen i Moder Marias liv handlade om att handskas med andra världskriget och den tyska ockupationen i Frankrike.

Det hade varit lätt för henne att lämna Paris när tyskarna närmade sig staden, eller till och med att fly landet och åka till Amerika. Hon beslutade sig för att inte röra på sig. "Om tyskarna tar Paris stannar jag här med mina tanter. Vart skulle jag kunna skicka dem?"

Hon hyste inga illusioner om nazisterna och vilket hot de utgjorde. Nazismen representerade en "ny hedendom" som lämnar förödelse i sitt spår; uppror, förföljelser och krig. Det var ondskan blottad, "det som förgiftar källor och brunnar." Den så kallade "härskarrasen" leddes av "en galning som borde bli klädd i tvångströja och inhyst i en vadderad cell så att hans bestiala skri inte stör resten av världen."

"Vi går in i eskatologiska tider," skrev hon. "Känner du inte att slutet närmar sig?"

Döden verkade härska i världen. "Just nu i denna minut vet jag att hundratals människor har mött sin död, medan tusen och åter tusen väntar sin tur," skrev hon vid Påsk 1940. "Jag vet att mödrar väntar på brevbäraren och darrar när ett brev dröjer mer än en dag." Men hon såg en fördel med allt detta: "Allting ligger i sin uppenbara plats. Alla måste välja. Det finns inget förtäckt eller hemligt i fiendens tillvägagångssätt – de är i alla fall inte hycklare."

Paris föll den 14:e juni 1940. Frankrike kapitulerade en vecka senare. Med förlusten kom ännu större fattigdom och hunger för många. Kommunen i Paris utsåg huset vid rue de Lourmel till att vara en officiell matdistributionspunkt – Cantine Municipale No. 9. Volontärer sålde till självkostnad den mat som Moder Maria kunde hitta under morgonen på Les Halles.

Paris blev nu ett stort fängelse. "Här finns det torra slamrandet av järn, stål och mässing," skrev Moder Maria. "Ordning är allt." Ryska flyktingar var särskilda mål för ockupanterna. I juni 1940 arresterades tusen, bland dem många nära vänner och medarbetare till Moder Maria och Fader Dmitrij. Moder Maria påbörjade snart en verksamhet för att hjälpa fångar och deras familjer.

Tidigt 1942 när judarna hade blivit tvungna att registrera sig, började judar att knacka på dörren till rue de Lourmel och fråga om Fader Dmitrij kunde förse dem med falska dopbevis. Svaret var alltid ja. Namnen på de "döpta" skrevs in i församlingsboken utifall Gestapo kom för att kontrollera – något som faktiskt hände. Fader Dmitrij var övertygad om att Kristus skulle göra samma sak i den situationen.

Nazisterna gav ut speciella ID-kort för ryska ättlingar i Frankrike, och judar identifierades i synnerhet. Moder Maria och Fader Dmitrij vägrade registrera fastän de varnade att de som vägrade skulle anses vara sovjetiska medborgare – fientliga utlänningar – och skulle straffas därefter.

I mars 1942 kom order från Berlin att alla Judar i ockuperade länder måste bära gula stjärnor. Det verkställdes i Frankrike under juni månad.

Det fanns naturligtvis kristna som ansåg att dessa lagar inta hade något med kristna att göra och att det därför inte var ett kristet problem. "Detta är inte bara en judisk fråga, utan en kristen fråga," svarade Moder Maria. "Förstår ni inte att striden pågår mot Kristendomen? Om vi var sanna kristna skulle vi alla bära stjärnan. Bekännarnas⁸ tid är här!"

Hon skrev en dikt angående symbolen som judarna tvingades ha på sig:

Två trianglar, en stjärna
Vår anfaders, Konung Davids sköld
Detta är utvaldhet, inte utsatthet.
Den stora vägen och inte ondskan.
Än en gång när en tidsålder har nått sitt slut
än en gång vrålar slutets basun
och ett stort folks öde
proklameras än en gång av profeten
O Israel, Du är förföljd igen,
Men vad kan mänsklig illvilja betyda för dig
Som har hört dundret på berget Sinai?

I juli förbjöds judar att vistas på nästan alla offentliga platser. Judar fick bara handla en timme per dag. En vecka senare genomfördes massarresteringar av judar – 12 884 varav 6900 (två tredjedelar var barn) togs till Velodrom d'Hiver idrottsarena en kilometer från Moder Marias hus på rue de Lourmel. Under fem

⁸ Bekännare: som en martyr fast istället för att ha blivit dödad för sin tro har en bekännare lidit för sin tro. Man har alltså *bekänt* Kristus och lidit för det.

dagarna hölls dessa fångar i arenan med bara en vattenkran och tio toaletter som skulle räcka till dem alla. Därifrån skulle de skickas via Drancy till Auschwitz.

Moder Maria betraktade ofta hennes nunnedräkt som en Gudagåva och en stor tillgång i arbetet. Nu kunde hon, tack vare den, gå in i arenan. Hon arbetade tre dagar med att trösta barnen och deras föräldrar, delade ut den lilla maten hon kunde ta in, och även lyckades rädda några barn genom att övertala sophämtarna att smugla ut barnen med soporna.

Huset på rue de Lourmel var överfullt med folk – många av dem judar. **”Det är otroligt, anmärkte Moder Maria, att tyskarna inte har kommit hit för att göra husrannsakan. Om de kommer hit och vill se om vi har judar här skall jag visa dem ikonerna på jungfru Maria!”**

Fader Dmitrij och Moder Maria hjälpte, tillsammans med sina medarbetare, många att rymma ur landet genom att bygga nätverk med folk från Lourmel till Noisy-le-Grand och vidare till säkrare platser i en icke-ockuperade södra Frankrike. Det var ett komplext och farligt arbete. Förfälskade dokument måste anskaffas. En rysk krigsfånge som hade rymt var bland dem som fick hjälp, och han arbetade ett tag i husets kök. Den lokala motståndsrörelsen hjälpte Moder Marias kommunitet med att hitta extra mat när de hade svårt att få maten att räcka.

På den 8:e februari 1943 medan Moder Maria var ute på resa kom nazisterna till huset på rue de Lourmel och hittade ett brev i hennes sons, Juras ficka. I brevet blev Fader Dmitrij ombedd att förse en jude med ett falskt dopbevis. Jura, som vid det laget hade blivit aktiv i sin mammas arbete, eskorterades till Ortodox Aktions huvudkontor. Snart hämtade de även hans mormor Sophia Pilenko, som var helt bestört. Förhørsledaren, Hans Hoffman, en Gestapoofficer som talade ryska, beordrade henne att genast ta dit Fader Dmitrij. När prästen var framme, sade Hoffman, skulle Jura bli frisläppt. Mormor Sophia fick krama Jura och ge honom en välsignelse. Hon gjorde korsets tecken över hans kropp. Det var den sista gången hon såg honom i detta liv.

Nästa morgon firade Fader Dmitrij nattvard i sidokapellet på rue de Lourmel – ett kapell som var vigd åt martyrbiskopen Filip som led under Tsar Ivan den förskräcklige. Med eukaristin som stärkande medel gick han till Gestapohögkvarteret på rue des Saussies. De förhörde honom i fyra timmar och han försökte aldrig dölja sina åsikter. En del av samtalet har nedtecknats:

Förhørsledaren Hoffman: Om vi släpper dig lovar du att du aldrig mera hjälper judar?

Fader Dmitrij: Så kan jag inte säga. Jag är ju kristen och jag måste agera som jag måste.

Hoffman slår till Fader Dmitrij i ansiktet

Hoffman: Judeälskare! Hur vågar du säga att det är din kristna plikt att hjälpa dessa judesvin?

Fader Dmitrij samlar sig och håller upp korset som hänger från halsen.

Fader Dmitrij: Känner du denna jude?

Då slogs han till en gång till i ansiktet.

Hoffman berättade senare för Moder Marias mor som kom för att besöka honom att prästen själv hade förstört sina chanser att bli friad eftersom han avser att fortsätta hjälpa judarna.

Nästa dag, 10:de februari, kom Moder Maria tillbaka till Paris där hon också blev gripen av Hoffman. Hoffman tog henne till huset i rue de Lourmel och letade genom hennes rum. Många andra inkallades till förhör för att sedan bli arresterad av Gestapo, bland andra en som bodde som gäst hos Fader Dmitrij Hans fru, Tamara insåg att hon befanns sig i stor fara och eftersom hon inte kunde göra något för att befria sin man lämnade hon Paris med deras två unga barn – ett fyra år gammalt och en bara sex månader gammalt. De överlevde alla tre.

När hon blev gripen på rue de Lourmel en vecka senare såg Moder Maria sin mor för sista gången. "Vi kramades," mindes Sophia, "Jag välsignade henne. Vi levde tillsammans hela livet i vänskap, sällan borta från varandra. Hon tog farväl av mig och sade, som hon alltid gjorde i de svåraste stunderna, 'Mamma, var stark.'"

Moder Maria låstes in med trettiofyra andra kvinnor i Gestapos högkvarter i Paris. Hennes son Jura, Fader Dmitrij och deras medarbetare sedan många år, Feodor Pianov hölls i samma hus. Pianov mindes senare ett tillfälle då Fader Dmitrij stod i sin sönderslitna kassock och hånades för att vara en jude. En av SS-soldaterna spetsade honom och slog honom medan Jura stod i närheten och grät. Fader Dmitrij "började trösta honom och sade att Kristus utstod värre hån än dessa."

I april flyttades fångarna till Compiègne och här fick Moder Maria välsignelsen att få träffa Jura en sista gång. Jura kröp genom ett fönster för att få se henne. I ett brev som Jura skickade till kommuniteten i rue de Lourmel, sade han att hans mamma "hade ett fantastiskt sinnestillstånd och sade åt mig att jag måste lita på hennes förmåga att stå ut och att jag inte fick bekymra mig över henne. Varje dag åminner Fader Dmitrij och jag henne i proskomidin⁹ ... vi firar Eukaristin varje dag." Några timmar efter att han träffade henne transporterades Moder Maria till Tyskland.

"Tack vare vår dagliga Eukaristi," skriver Jura i ett annat brev, "har vårt liv här blivit helt förändrat. Jag talar sanning när jag säger att jag inte har några

⁹ I den ortodoxa gudstjänstordningen förbereds nattvardsbrödet och vinet vid en särskild gudstjänst innan mässan: *proskomidin*. Prästen skär brödet som skall användas och samtidigt ber för, bland annat, levande och döda som han eller församlingen särskilt vill åminnas.

klagomål. Vi lever i broderlig kärlek. Dima (Fader Dmitrij) och jag är som bröder och han förbereder mig inför prästerskapet. Guds vilja behöver bli förstådd. Detta har trots allt haft en stor dragningskraft på mig hela livet och till sist var det allt jag var intresserad av, men mitt intresse blev kvävt av Parislivet, av illusionen att det kanske fanns "något bättre" – som om det kunde finnas något bättre!"

I ett brev som Fader Dmitrij skickade till sin fru rapporterade han att deras kyrka var "mycket bra." Det var ett rum i barackerna som hade blivit omvandlat, som så många andra byggnader hade blivit. De anskaffade till och med en ikonostas och ett ställ för böckerna när de läste bönerna.

De tre männen blev kvar tillsammans i Compiègne i nio månader. Utan att överdriva," skrev Pianov 1945 efter att ha blivit befriad, "kan jag säga att det år som jag tillbringade med Fader Dmitrij var en Guds gåva. Jag ångrar inte det året... från mina erfarenheter med honom lärde jag mig att förstå hur stort det andliga psykologiska och moraliska stödet är som en man kan ge andra såsom vän, kompanjon och biktfader..."

Den 16:e december deporterades Jura och Fader Dmitrij till koncentrationslägret i Buchenwald. Pianov kom efter några veckor senare. I januari 1944 skickades Fader Dmitrij och Jura – nu klädda i randiga fängelsekläder och med rakade huvuden – till ett annat läger, Dora, fyrtio kilometer bort, där delar till V1- och V2-raketer tillverkades i underjordiska fabriker. Inom tio dagar efter ankomsten smittades Jura med furunkel, en hudåkomma i vilken stora delar av huden täcks av stora blåsor. Den 6:e februari "skickades han på behandling" – ett sätt att uttrycka att han skulle avrättas. Fyra dagar senare dog Fader Dmitrij i lunginflammation, liggande på lergolvet. Hans kropp kremerades i Buchenwald.

Ett sista brev från Jura hittades i hans väska när den skickades tillbaka till rue de Lourmel:

Kära vänner, Dima [Fader Dmitrij] välsignar er, mina älskade vänner. Jag blir skickad till Tyskland med Dima, Fader Andrej [som också dog i ett koncentrationsläger] och Anatolij [Vishkovski]. Jag är helt lugn, till och med stolt att dela min mammas öde. Jag lovar att jag skall utstå allting med värdighet. Vad som än händer, förr eller senare kommer vi alla att vara tillsammans. Jag kan säga helt ärligt att jag inte längre fruktar någonting ... jag ber alla som jag kan på något som helst sätt ha sårat att förlåta mig. Kristus vare med er!"

Moder Maria, fånge nummer 19263, skickades i en förseglad kreaturstransport från Compiègne till Ravensbrücks läger i Tyskland där hon stod ut i två år. Bara det skall anses som en bragd, och kan förklaras av det faktum att hon hade många års erfarenhet som asket. Hon bodde i Block 27 i lägets sydvästra hörn. Inte långt bort låg Block 31 full med ryska fångar. Hon ansträngde sig för att bli vänner med många av dem.

Hon fick inte skriva brev till sina vänner och det finns därför väldigt lite om denna tid i hennes liv som är hennes egna ord. Men fångar som överlevde kom ihåg henne. En av dem, Solange Perichon, minns:

”Hon var aldrig nedstämd – aldrig! Hon klagade aldrig... Hon var alltid glad, verkligen glad. Vi fick ställa oss upp på närvarouppräkning, något som kunde pågå under lång tid. Vi väcktes klockan tre på morgonen och så fick vi stå ute på gården mitt i vinter tills varje person hade räknats. Hon tog detta med ro och kunde säga, 'Ja, det var det. En till dag har gått. Och imorgon händer alltihop igen. Men en vacker dag tar det slut.' ... Hon var sams med alla. Alla som bodde på enheten, oavsett vem det var, såg henne som en jämlike. Hon gjorde ingen skillnad mellan folk oavsett om de hade extremt progressiva politiska åsikter eller om de hade religiösa åsikter som var annorlunda än hennes egna. Hon lät inget av sekundär betydelse förhindra hennes kontakt med personen.”

En annan fånge, Rosane Lascroux, minns:

”Hon påverkade oss alla enormt. Oavsett vad vår nationalitet var, ålder, politiska färg – det gjorde ingen skillnad för Moder Maria. Hon var älskad av alla. De yngre fångarna fick särskild hjälp av henne. Hon tog dem under hennes vingar, så att säga. Vi hade blivit skilda från våra familjer men på något sätt gav hon oss en familj igen.”

I sina memoarer skrev Jacqueline Pery om vikten av föredragen som Moder Maria höll och diskussionsgrupperna som hon ledde.

”Hon hade för vana att organisera diskussionsgrupper... jag hade fördelen att få delta i dem. Det var som en oas vid slutet av dagen. Hon berättade om sitt sociala arbete, om hur hon drömde om en försoning mellan Ortodoxa och Katolska kyrkorna. Vi frågade ut henne om Rysslands historia, om dess framtid, om kommunism, om de många gånger hon hade kommit i kontakt med unga kvinnor från den sovjetiska armén för att hon gillade att omge sig med dem. Dessa diskussioner, oavsett ämne, gav oss en fristad från helvetet där vi bodde. De gjorde att vi kunde fylla på vår uttömda moral, de tände på nytt tankens låga i oss – en låga som nästan släcktes av våra tunga bördor och skräcken.

”Ofta”, skrev Pery, ”refererade hon till verser ur nya testamentet. Vi kom fram som grupp till ett ställe i Bibeln och mediterade på dem. Ofta avslutade vi med aftonbön... den tiden var ett paradiset för oss.”

Samtidigt minns en annan fånge, Sophia Nosovitj att Moder Maria, ”aldrig predikade men istället diskuterade religion på enkla premisser med dem som tog upp ämnet. Hon fick dem att förstå och träna sina sinnen, inte bara deras känslor. Hon gjorde allt för att uppehålla den mänskliga lågan som ännu inte hade släckts – oavsett vilken form den tog... det var inte undergivenhet som gjorde att Moder Maria hade styrkan för att utstå lidandet utan orubbligheten och rikedom i hennes inre liv.”

Allt detta skedde i ett ställe som Moder Maria själv hävdade inte var ett fängelse utan själva helvetet, inget mindre – ett bestialiskt ställe där oanständighet, förakt och hat blev normen och där hunger, sjukdom och döden blev vardagen. I den miljön valde många att sluta känna överhuvudtaget, att dra sig tillbaka som en överlevnadsstrategi. Andra var så övergivna att de bara såg fram emot döden.

”Jag sade en gång till Moder Maria,” skrev Sophia Nosovitj, ”att det handlade mer om att jag slutade känna någonting överhuvudtaget. Mina tankar var bedövade och hade i stort sett slutat. 'Nej, nej!' svarade Moder Maria, 'vad du än gör så måste du fortsätta att tänka. När du kämpar mot tvivel rikta in dina tankar på bredare och djupare ämnen. Låt tankarna övergå denna världens förutsättningar och begränsningar.’”

En fånge minns hur Moder Maria till och med använde de konstant rykande skorstenarna på lägrets många krematorieugnar som en metafor för hoppet istället för att se dem som lägrets enda utgång. ”Det är bara här, omedelbart ovanför skorstenarna som rökmolnen är förtryckande,” sade Moder Maria. ”När de åker högre upp blir de ljusa moln och sen löser upp sig i den obegränsade rymden. På samma sätt förflyttar sig våra själar när de en gång har rivits loss från denna syndiga jorden – de förflyttar sig ansträngningslöst i en ovärldslig flykt mot evigheten där livet är fullt av glädje.”

När hon insåg att hennes egna flykt från lägret mycket väl kunde vara via krematoriernas skorstenar bad hon en medfånge som hon trodde kunde överleva, att memorera ett budskap och ge den till Fader Sergej Bulgakov, Metropolitens Evlogi och till hennes mor: ”Mitt sinnestillstånd är sådant att jag helt accepterar lidandet i vetskap om att det är så det borde vara för mig, och om jag dör ser jag det som en välsignelse från ovan.”

På ett vykort som hon fick lov att skicka till vänner i Paris på hösten 1944 sade hon att hon fortfarande var stark och i god hälsa men ”helt och hållet hade blivit en gammal tant.”

Arbetet i lägret varierade. Det fanns en period då hon var del i ett lag kvinnor som fick släpa tunga järncylindrar som rullade över vägarna och stigarna i lägret. Arbetet pågick tolv timmar om dagen. I en annan period arbetade hon med att sticka i en hantverksverkstad.

Benen började ge upp. Vid närvarokontrollen agerade en annan fånge, Inna Webster, krycka. Allteftersom hennes hälsa försämrades vägrade hennes vänner låta henne ge bort sina matportioner såsom hon hade gjort innan – detta för att hålla henne vid liv.

Vänner som överlevde minns att Moder Maria skrev två dikter under tiden på Ravensbrück, men tyvärr finns de inte kvar. Dock har man kvar en näsduk som hon broderade åt Rosane Lascroux med en nål och tråd som var stulna ur syverkstaden. I medeltidens Bayeux gobelängstil hade hon broderat en bild på de allierades landstigning vid Normandie i juni 1944. Hennes sista broderade ikon,

köpt med en dyrbar brödranson, var på Gudaföderskan Maria som höll i Jesubarnet. Barnet bar redan såren från korset.

I och med att röda armén snabbt närmade sig från öst förminskade lägre administratörer matransoneringen ytterligare och samtidigt ökade man antalet människor per hus från 800 till 2500. "Folk fick sova tre i en sängplats," minns en som överlevde. "Löss åt på oss. Tyfus och dysenteri var vanliga och decimerade befolkningen.

I mars 1944 blev Moder Marias tillstånd kritisk. Hon fick lägga sig mellan närvarokontroller och pratade knappt. Hennes ansikte, minns Jacqueline Pery, "avslöjade hennes intensiva inre lidande. Hon såg redan ut som död. Ändå klagade Moder Maria aldrig. Hon slöt ögonen och verkade vara i ett konstant tillstånd av förbön. Jag tror att detta var hennes Getsemane."

I november-december 1944 tog hon emot ett "rosa kort" som väktarna gav alla fångar som ville få ledigt från arbetet på grund av ålder eller hälsa. I januari samlades alla som hade sådana kort och blev förflyttade till det som kallades för *jugendlager* – alltså ungdomslägre. Väktarna sade att varje person skulle få en egen säng och gott om mat. Moder Maria förflyttades 31:e januari. Men maten var i själva verket förminskad ytterligare och timmarna som man fick stå på närvarokontroll ökade. Fastän det var vinter konfiskerades alla filtar, jackor och rockar, sedan även skorna och strumpor. Det var minst femtio som dog dagligen. Efter det tog de bort alla läkemedel. De som envisades med att överleva hotades med att bli skjutna eller gasade – det senare var möjligt efter att en gaskammare konstruerades i mars 1945. 150 avrättades dagligen i den.

Det är häpnadsväckande att Moder Maria överlevde fem veckor i "ungdomslägre" och till slut blev skickad tillbaka till det vanliga lägre. Fastän hon var utmärkt glad, angripen av löss, med variga ögon började hon faktiskt tro att hon kanske kunde överleva och återvända till Paris – eller till och med till Ryssland.

Samma månad kom ordern till lägre befäl från Reichsführer Himmler att alla som inte längre kunde gå skulle avrättas. Fastän dessa order redan hade förutsetts, och fastän många redan hade blivit avrättade, gjorde ordern att processen snabbades på ytterligare. Moder Maria fick luta sig mot Inna Webster och andra för att kunna stå upp på närvarokontrollerna men det blev svårare när fångarna fick stå i rader på fem personer så att de som skulle dödas kunde väljas ut. I baracken gömdes Moder Maria ibland i ett utrymme ovanför taket ifall det kom extraräder för att göra ytterligare "urval."

Den 30:e mars valdes Moder Maria ut för gaskammaren – på långfredagen. Hon gick in i det eviga livet nästa dag. Elden från Röda arméns granatkastare hördes på avstånd.

Berättelserna om hur det gick till när Maria dog stämmer inte helt överrens i detaljerna. Enligt ett vittne var hon bara en av dem som valdes för att dö den

dagen. Enligt en annan tog hon platsen för en annan fånge, en judinna, som hade blivit vald. Hennes vän Jacqueline Pery skrev senare:

”Det är mycket möjligt att Moder Maria tog sin vettskrämda medfånges plats. Det skulle vara helt i enlighet med hennes generösa livsstil. I varje fall offrade hon sig medvetet åt förintelsen och på så sätt hjälpte hon oss alla att acceptera korset... hon utstrålade Guds frid och förmedlade den till oss.”

Fastän hon dog i gaskammaren dog hon inte i Kyrkans minne. De som överlevde kriget och som hade känt henne skulle åter och åter uppmärksamma denna bohemiska nunnas idéer, insikter och aktiviteter – hon som under så många år hjälpte människor i desperata omständigheter. Strax efter andra världskrigets slut började böcker och uppsatser om henne dyka upp på franska och ryska. En rysk film, ”Moder Maria” gjordes 1982. Det finns två biografier på engelska och hennes mest ansedda uppsatser har översatts till engelska undan för undan. Dr. Kristi Groberg har samlat en bibliografi på 22 sidor över Moder Marias skrivelser.

Moder Maria var kontroversiell när hon levde och hon är fortfarande kontroversiell vilket kan förklara varför Ortodoxa Kyrkan har varit långsam med att helgonförklara henne. Medan hon uppenbarligen levde ett hjältemodigt och dygdigt liv och är bland 1900-talets martyrer går blodtrycket ändå i taket hos många Ortodoxa Kristna när de hör hennes angrepp på nationalistiska och traditionsbundna former av religion. **Moder Marias liv står som en dom mot alla former av kristendom som söker Kristus först och främst inne i kyrkrummet.**

